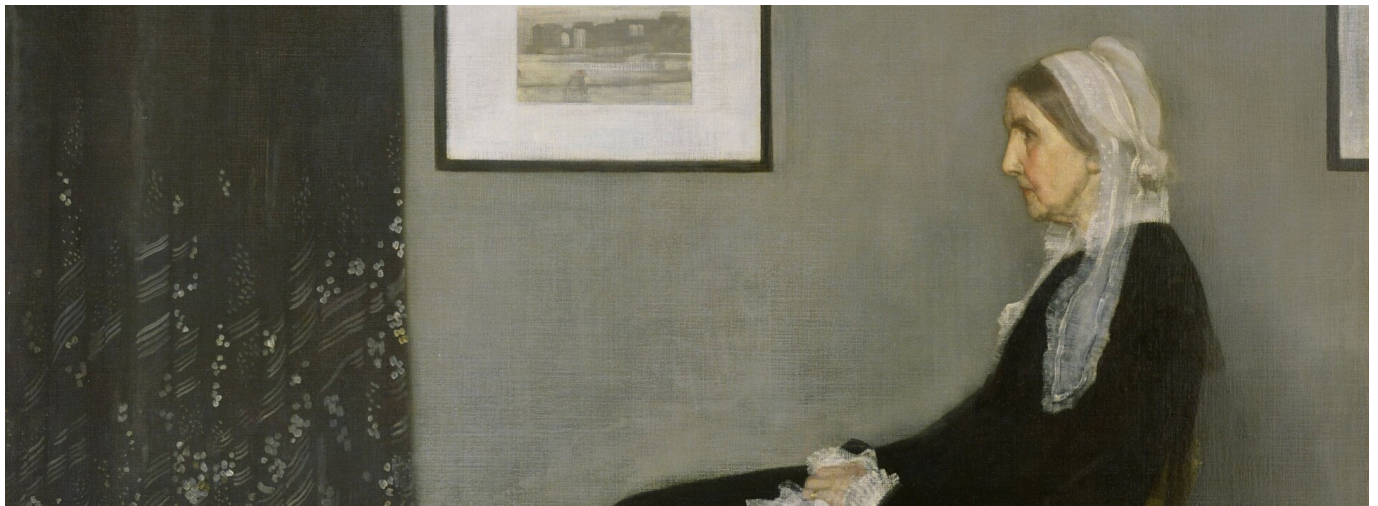

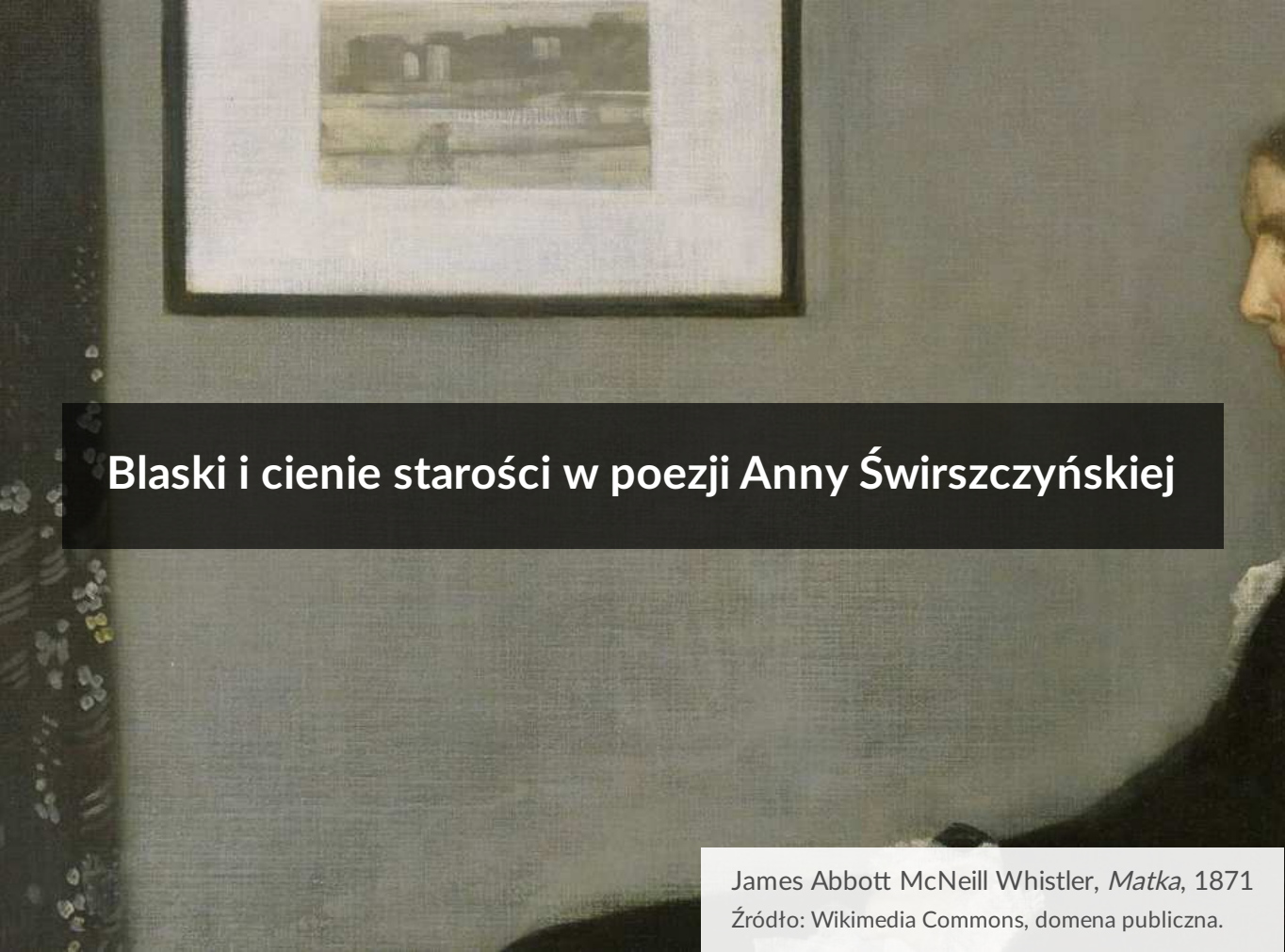
Blaski i cienie starości w poezji Anny Świrszczyńskiej

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Ilustracja interaktywna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, *Starość*, [w:] *Różowa magia*, red. Maria z Kossaków Pawlikowska, Lwów 1924, s. 41.
- Źródło: Anna Świrszczyńska, *Biegam po plaży*, [w:] *tejże, Cierpienie i radość*, Warszawa 1985, s. 73.
- Źródło: Anna Świrszczyńska, *Łzy*, [w:] *Anna Świrszczyńska, Wybór wierszy*, Warszawa 1980, s. 146.

Blaski i cienie starości w poezji Anny Świrszczyńskiej

James Abbott McNeill Whistler, *Matka*, 1871

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Starzy ludzie we współczesnej kulturze, gloryfikującej młodość i urodę, często wydają się niewidzialni. Zjawisko to dotyczy szczególnie kobiet: kremy przeciwzmarszczkowe reklamują modelki o gładkiej skórze, a w reklamach wyrobów medycznych dla seniorek częściej występują pięćdziesięcio- niż siedemdziesięcio- czy osiemdziesięciolatki. Starość jest tematem tabu budzącym w ludziach strach przed upływem czasu, niesamodzielnością, chorobą, wreszcie – śmiercią.

W przypadku starych kobiet tabu to jest jeszcze szersze – dotyczy kwestii ich urody i ról społecznych. Kobiety te, nieistniejące dla kultury popularnej, pojawiają się jednak w sztuce, przedstawiane często w roli babci – mentorki młodych, symbolu życiowego doświadczenia. Dużo trudniejsze jest opisywanie osobistych uczuć, pragnień emocjonalnych i fizycznych, wyglądu ciała starych kobiet. Ten temat podejmowała wielokrotnie w swoich utworach poetyckich Anna Świrszczyńska, nie bojąc się mówić o tym, co niechciane i wstydlive.

Twoje cele

- Zinterpretujesz utwory Anny Świrszczyńskiej.
- Przeanalizujesz tematykę wierszy Anny Świrszczyńskiej.
- Prześledzisz motywy przywoływane w utworach poetki.

Przeczytaj

O autorce

Anna Świrszczyńska (1909–1984) – polska poetka, dramatopisarka i prozaiczka. Debiutowała w 1934 roku. Do wybuchu drugiej wojny światowej pracowała głównie nad utworami dla dzieci i młodzieży. Cały okres wojny spędziła w Warszawie, zatrudniona m.in. jako salowa i kelnerka. Kontynuowała jednocześnie pracę pisarską. W twórczości powojennej odeszła od form skierowanych do młodszego czytelnika i skoncentrowała się na poezji poruszającej zagadnienia ważne dla XX-wiecznej myśli feministycznej. Skupiła się na charakterystycznym dla kobiet, różnym od męskiego, sposobie odbierania rzeczywistości, kobiecych rolach społecznych i doświadczeniach cielesnych. Wyjątkowe miejsce w dorobku Świrszczyńskiej zajmuje opublikowany w 1974 roku tom pt. *Budowałam barykadę*, inspirowany wojennymi przeżyciami autorki (sanitariuszki w powstaniu warszawskim), analizujący doświadczenie wojny z perspektywy kobiety. Inne ważne zbiory poetyckie to *Jestem baba* (1972), *Szczęśliwa jak psi ogon* (1978), *Cierpienie i radość* (1985).

Anna Świrszczyńska, fotografia z 1948 r.
Źródło: NAC, domena publiczna.

Nazwiska kobiet w historii literatury pojawiają się systematycznie dopiero od XIX wieku, co pokazuje, jak ogromnie wpłynęła na los kobiet [emancypacja](#), dająca im prawo do edukacji, twórczości naukowej i artystycznej oraz do wypowiedzi publicznej. Postaci Marii Konopnickiej, Elizy Orzeszkowej, Zofii Nałkowskiej, Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej, Haliny Poświatowskiej czy Wisławy Szymborskiej nie trzeba nikomu przedstawiać. Nieco w ich cieniu pozostaje Anna Świrszczyńska – poetka, która swoje najważniejsze teksty stworzyła w dojrzałym wieku i w czasach PRL-u, gdy dla literatury polskiej najważniejsze były sprawy społeczne i polityczne. Pisała o prywatnych, często intymnych doświadczeniach jednostki. Jedną z dróg do zapoznania się z jej twórczością jest przyjrzenie się postaciom powracającym w wierszach Świrszczyńskiej.

Krakowskie sufrażystki manifestują w Dniu Kobiet w 1911 r.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Temat starzenia się i starości pojawia się w twórczości Anny Świrszczyńskiej wielokrotnie, ujmowany zarówno od strony biologicznej, jak i społecznej. Budując portrety starych kobiet, poetka otwarcie mówiła o sprawach na ogół przemilczanych, czasem wstydlivych czy szokujących.

Słownik

emancypacja kobiet

(łac. *emancipare* – przestać być niewolnikiem, wyzwolić się) – trwający w Europie od schyłku XVIII wieku proces poszerzania praw kobiet, wyzwalań ich spod władzy mężczyzn i umożliwiania samodzielnego decydowania o własnym życiu (m.in. poprzez prawo do edukacji, prawo wyborcze)

groteska

(wł. *grottesca* – dosł. 'pochodzący z jaskini') – w literaturze i sztukach pięknych przedstawianie świata w sposób zniekształcony, karykaturalny, łączący piękno z brzydotą, śmieszność z grozą itd.; funkcją groteski jest często krytykowanie ilustrowanego zjawiska

porte-parole

(fr. rzecznik) – w utworze literackim postać wyrażająca poglądy autora

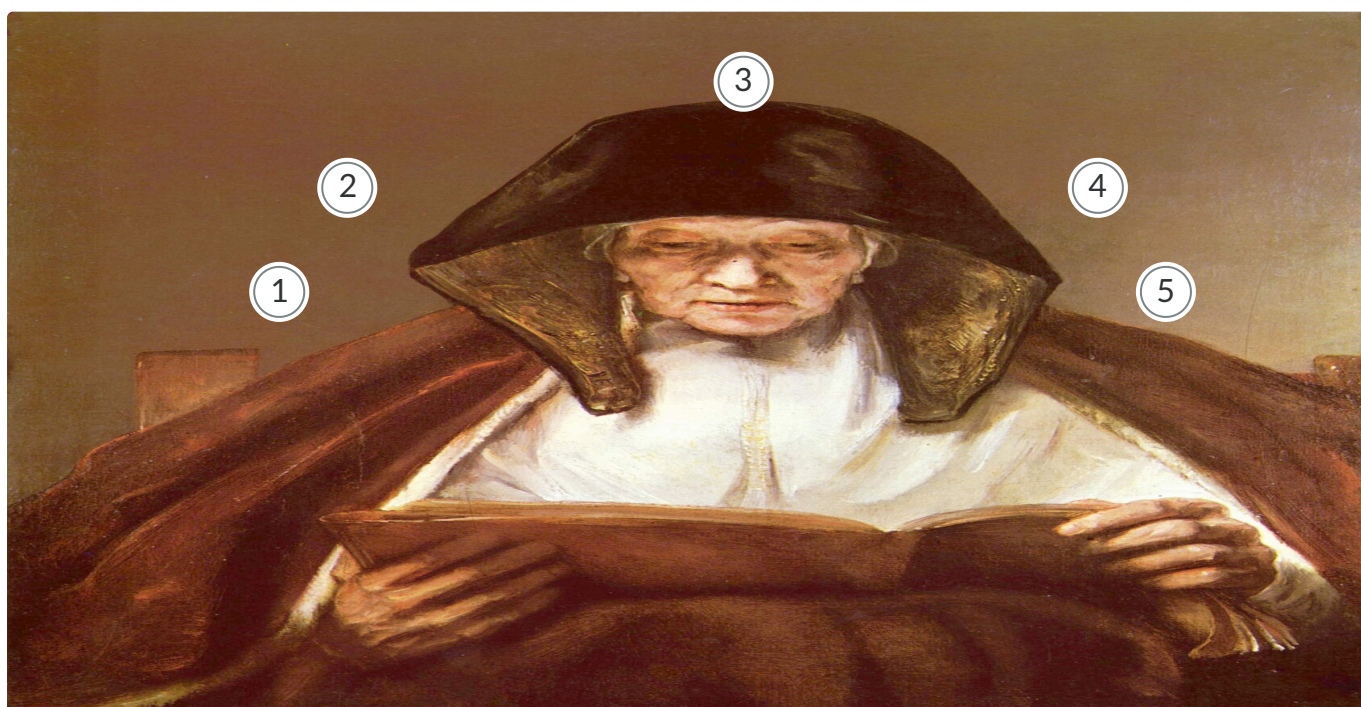
tabu

(polinezyjskie *tapu* – zakaz) – niepisany zakaz mówienia na pewne tematy bądź wykonywania pewnych czynności; złamanie tabu grozi wzbudzeniem niechęci, gniewu lub wykluczeniem z danej wspólnoty; np. tabu czynności fizjologicznych

Ilustracja interaktywna

Polecenie 1

Prześledź obrazy starości w poezji Anny Świrszczyńskiej i zapisz przywoływane przez poetkę motywy.

Rembrandt van Rijn, *Czytająca stara kobieta*, 1655

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Po zapoznaniu się z galerią oceń prawdziwość zdań w tabeli.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Anna Świrszczyńska prezentuje w swoich wierszach zróżnicowane obrazy starości.	☐	☐
W wierszach Anny Świrszczyńskiej starość budzi w ludziach młodych lęk i odrazę.	☐	☐
Tytułowa bohaterka wiersza <i>Stara kobieta</i> spotyka się ze zrozumieniem otoczenia.	☐	☐
Powodem aprobaty otoczenia w wierszu <i>Biegam po plażę</i> jest uroda bohaterki.	☐	☐
Fakt, że stara kobieta pragnie miłości, budzi w ludziach zgorszenie.	☐	☐
Świrszczyńska przełamuje tabu dotyczące doświadczeń miłosnych starych ludzi.	☐	☐
Pragnienie starej kobiety, by być kochaną, jest dla otoczenia tak niezrozumiałe, że uznaje ją ono za czarownicę.	☐	☐
Słowa „O jej miłosnych pragnieniach pisało tysiące humorystów” oznaczają, że uczucia kobiety wywołują w jej otoczeniu radość.	☐	☐

Teksty do Ćwiczeń 2–8

((Anna Świrszczyńska

Łzy

Stara kobieta płacze,
utula się w płakaniu,

jak ptak w gnieździe.
Osuwa się
w głębokość płaczu.
Zanurzona z głową
w ciemne zanurzenie.
Łzy biegną po jej twarzy
jak małe, ciepłe zwierzątka.
Głaszczą starą twarz,
litują się.

Ostatnia rozkosz
łez.

Źródło: Anna Świrszczyńska, *Łzy*, [w:] Anna Świrszczyńska, *Wybór wierszy*, Warszawa 1980, s. 146.

((Anna Świrszczyńska

Biegam po plaży

Biegam po plaży
Ludzie się dziwią.
– Siwa baba i biega.

Biegam po plaży
z bezczelną miną.
Ludzie się śmieją.
– Siwa i bezczelna.

Aprobują.

Źródło: Anna Świrszczyńska, *Biegam po plaży*, [w:] tejże, *Cierpienie i radość*, Warszawa 1985, s. 73.

Ćwiczenie 2

Zapoznaj się z wierszem Anny Świrszczyńskiej pt. *Łzy*, a następnie uzupełnij poniższe zdania.

1. Podmiot liryczny wiersza .
2. Podmiot liryczny wiersza jest starej kobiety.
3. Wiersz ma budowę .
4. Wiersz jest przykładem liryki .
5. Z uwagi na brak rymów wiersz można nazwać .

stychiczną

pośredniej

obserwatorem

ujawnia się

stroficzną

nie ujawnia się

przyjacielem

wolnym

bezpośredniej

białym

Ćwiczenie 3

Wypisz z tekstu wiersza *Łzy* wszystkie czasowniki, przyporządkowując je wykonawcom czynności.

kobieta

łzy

Ćwiczenie 4

Do podanych nazw środków stylistycznych dopisz przykłady z wiersza *Łzy*.

Nazwa środka artystycznego	Przykład z tekstu	Funkcja środka artystycznego
porównanie	____	____
zdrobnienie	____	____
antropomorfizacja	____	____
przerzutnia	____	____
metafora	____	____

Ćwiczenie 5

Ćwiczenie 6

Wynotuj zawarte w wierszu *Łzy* wyrazy oznaczające ruch w dół i do wewnątrz. Wyjaśnij, jakie znaczenie nadają one tekstowi.

Określenia ruchu:

Objaśnienie:

Ćwiczenie 7

Ćwiczenie 8

Na podstawie wierszy Anny Świrszczyńskiej *Łzy* i *Biegam po plaży* sformułuj po dwa argumenty popierające poniższe tezy.

Starość jest doświadczeniem trudnym.

Starość jest doświadczeniem wyzwalającym.

Praca domowa

Odwołując się do wierszy Anny Świrszczyńskiej *Łzy* i *Biegam po plaży*, wyjaśnij, na czym polega zaleta starości niedostępna ludziom młodym. Swoje stanowisko sformułuj w postaci tezy i poprzyj ją dwoma argumentami zilustrowanymi przykładami z tekstów.

Dla nauczyciela

Autorka scenariusza: Sabina Świłała

Temat: „Stara kobieta płacze...” Anna Świrszczyńska o starości.

Adresat

III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;

Kształtowane kompetencje kluczowe

- Kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- Kompetencje cyfrowe;
- Kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- Kompetencje obywatelskie;
- Kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Zinterpretujesz utwory Anny Świrszczyńskiej.
- Przeanalizujesz tematykę wierszy Anny Świrszczyńskiej.
- Prześledzisz motywy przywoływane w utworach poetki.

Cele operacyjne. Uczeń:

- bierze udział w dyskusji;
- interpretuje utwory Anny Świrszczyńskiej zamieszczone w lekcji;
- określa temat wierszy „*Stara kobieta*”, „*Biegam po plaży*”, „*Łzy*”, „*Spojrzenia*”;
- nazywa problemy poruszane w wierszach „*Stara kobieta*”, „*Biegam po plaży*”, „*Łzy*”, „*Spojrzenia*”;
- śledzi motywy, które pojawiają się w utworach Anny Świrszczyńskiej;
- dopisuje przykłady podanych środków stylistycznych;
- dopasowuje cytaty do wskazanych stereotypów;
- podaje argumenty popierające daną tezę.

Strategie nauczania

- konektywizm.

Metody i techniki nauczania

- przykład intersemiotyczny;
- mapa skojarzeń;
- dyskusja;
- metoda ćwiczeń przedmiotowych;
- praca z tekstem.

Formy pracy

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego;
- praca w grupach.

Środki dydaktyczne

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasób multimedialny zawarty w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- duże arkusze papieru;
- pudełko na kartki z pytaniami.

Przebieg zajęć

Przed lekcją

1. Nauczyciel prosi uzdolnionych uczniów, aby zapoznali się w domu z wierszami Anny Świrszczyńskiej i dokonali przekładu intersemiotycznego. Uczniowie rysują obrazy

bądź szkice, będące odzwierciedleniem tego, jak w swoich utworach Anna Świrszczyńska opisuje starość.

Faza wstępna

1. Nauczyciel zapisuje na środku tablicy słowo „starość”. Uczniowie chwilę zastanawiają się, z czym kojarzy im się to pojęcie. Następnie ochotnicy zapisują na tablicy (wokół głównego wyrazu) skojarzenia, tworząc mapę skojarzeń.
2. Prowadzący zajęcia podaje cele i temat zajęć.

Faza realizacyjna

1. Uczniowie zapoznają się z materiałem z sekcji „Wprowadzenie”. Chętna osoba w kilku zdaniach podsumowuje, czy opinie i określenia podane przez uczniów we wstępnej fazie lekcji znalazły odzwierciedlenie właśnie we „Wprowadzeniu”.
2. Nauczyciel zadaje uczniom pytania:
  - *Czy starość jest tematem tabu?*
  - *Czy starość kojarzy się z brzydotą, śmiercią i niedołężnością?*
  - *Czy w waszych domach rozmawia się o starości?*
  - *Czy macie kontakt z ludźmi starymi (dziadkami, pradiadkami)?*
3. Nauczyciel zleca uczniom szczegółowe zapoznanie się z multimedium. Młodzież czyta zamieszczone tam wiersze Anny Świrszczyńskiej. Następnie określa temat utworów, wskazuje podmiot liryczny wierszy, nazywa problemy pojawiające się w tekstach. Po omówieniu wierszy i obejrzeniu obrazów nauczyciel zadaje pytanie:
Co ludzi bardziej przeraża w starości: nieuchronność końca czy zmiany dotychczasowej aktywności i wyglądu?
Na zakończenie pracy z multimedium uczniowie wykonują Polecenie 1 z tej sekcji.
4. Nauczyciel prosi uczniów o wykonanie Ćwiczenia 1 z sekcji „Sprawdź się”. Uczestnicy zajęć podczas wykonywania zadania mogą korzystać z galerii multimedialnej. Po wykonaniu zadania uczniowie samodzielnie sprawdzają poprawność wykonania.
5. Uczniowie wykonują indywidualnie Ćwiczenia 1–6. Wyznaczone przez prowadzącego zajęcia osoby podają prawidłowe rozwiązania zadań po zakończonej pracy.
6. Nauczyciel pyta młodzież, czym jest stereotyp. Prosi również o podanie kilku przykładów. Następnie wspólnie w klasie uczniowie wykonują Ćwiczenie 7.
7. Uczniowie przypominają sobie teksty „Łzy” i „Biegam po plaży” Anny Świrszczyńskiej. Formułują po 2 argumenty na potwierdzenie podanych tez. Chętna osoba odczytuje odpowiedź.

Faza podsumowująca

1. Nauczyciel prosi uczniów o pisemną odpowiedź na zadany temat:
Na podstawie tekstów Anny Świrszczyńskiej nazwij blaski i cienie starości.

Praca domowa:

1) Odwołując się do wierszy Anny Świrszczyńskiej „Łzy” i „Biegam po plaży”, wyjaśnij, na czym polega zaleta starości niedostępna ludziom młodym. Swoje stanowisko sformułuj w postaci tezy i poprzyj ją dwoma argumentami zilustrowanymi przykładami z tekstów.

Materiały pomocnicze:

Piotr Sobolczyk, *Jak wyglądały twarze starych kobiet nim się urodziły? Anna Świrszczyńska – Krystyna Miłobędzka*, „Topos” 2009, nr 4, s. 47–55.

Renata Stawowy, *„Gdzie jestem ja sama”: o poezji Anny Świrszczyńskiej*, Kraków 2004.

Katarzyna Zdanowicz-Cyganiak, *(Nie)widzialna – próba rekonstrukcji wizerunku starej kobiety*, [w:] *Starość jako wyobrażenie kulturowe*, pod red. Anny Gomóły, Małgorzaty Rygielskiej, Katowice 2013, s. 196–207.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Multimedium bazowe można wykorzystać jako podsumowanie zajęć.